

sikkert arbejde med betydningsfulde resultater, og som opponent vil jeg ikke tøve et øjeblik med at anbefale fakultetet at konferere præces den filosofiske doktorgrad.

E. Ladewig Petersen

HARALD ILSØE: 555 danske selvbiografier og erindringer. En kronologisk fører med referater til trykte selvbiografier forfattet af personer født før 1790. C. A. Reitzels Forlag, København 1987. 274 s. 244 kr.

Den mentalitetshistoriske bølge har ført til en genopdagelse af memoirelitteraturen. Selve de tendentiøse og subjektive træk, som siden det kildekritiske gennembrud har gjort dette kildestof suspekt for historikere, står nu i centrum af interessen, fordi man heraf kan slutte sig til personernes og samtidens *forestillingsverden*.

Harald Ilsøes bog er derfor aktuel, formentlig utilsigtet, fordi den, som han antyder i indledningen (s. 8), har været længe undervejs. Et eksempel på hvordan forskningens forskellige strømme ofte løber samme vej, hvor de får lov at strømme frit. Ydermere er det en bog af en type, som næsten ikke skrives mere og næppe heller vil blive det i fremtiden. I en tid, hvor selv den mindste forskningsindsats skal være målrettet og meriterende, har Ilsøe uegennyttigt stillet sin lærdom til rådighed og har skabt et hjælpemiddel, som kommende historikergenerationer vil takke ham for: 555 trykte selvbiografier af danskere med fødselsår til og med 1789 har han hentet frem i lyset ved »omfattende og kringlede litteraturundersøgelser«. Selv om han beskedent tilføjer, at fortegnelsen »ikke på nogen måde kan kaldes for udtømmende«, så må man efter at have læst bogen sige, at det han ikke har fundet, bliver ikke let at finde. En viden, som den der her er nedlagt, kan aldrig erstattes af nogen computer. Et eksempel: Ordenskapitlets store samling af ridderes selvbiografier, indsamlet fra og med 1808, gik til grunde ved Christiansborgs brand 1884. I forordet til en nekrologsamling finder Ilsøe oplysningerne om, at ordenskapitlet udlånte biografier til seriøse tidsskriftsredaktører, og ved at følge dette spor lykkes det ham at rekonstruere en lang række af de tabte kilder. Ikke mærkeligt, at Ilsøes nøgterne stil får farve i kinderne under redegørelsen for dette scoop, (s. 32f).

Selv om der har måttet økonomiseres med pladsen ved udvælgelsen af oplysninger om den enkelte selvbiografi, er så meget medtaget, at de fleste historikers spørgsmål skulle være tilgodeset: Forfatterens leveår,

stilling, herkomst og fødested, om muligt også forældres stilling; litteraturoplysninger i udvalg, men også – som særlig service for bl.a. undervisere – henvisninger til gængse moderne antologier. Den letoverskuelige opstilling, lige ned til typografien er næsten identisk med forfatterens egen »Udlændinges rejser i Danmark før år 1700«, Historisk Instituts flotte hilsen til Astrid Friis' 70-årsdag i 1963. Ligesom her nøjes Ilsøe ikke med at fortegne bøgerne, han har også læst og refereret dem for os. Men nu er det jo lettere at gengive rejsen gennem landet end rejsen gennem livet. Ilsøe vedkender sig her »et ikke uvæsentligt element af udvælgelse og vurdering«. Fremfor at bruge de få linier, der er til rådighed, hvad enten selvbiografien er på 4 eller 1000 sider, skrevet af en straffefange eller en statsminister, på et detailleret indholdsreferat, leverer han en karakteristik af helheden, som kan give forskellige brugere et rimeligt dækkende indtryk af, hvad de kan finde. I de tilfælde hvor jeg har læst de pågældende memoarer, kan denne vanskelige opgave konstateres at være lykkedes.

Indledningen (s. 12-38) er ikke blot en »præsentation af selvbiografierne«, men en stofmættet afhandling af selvstændig værdi om memoire-genrens historie i Danmark. M.h.t. forfatterens herkomst er meget som det vel måtte forventes: Adelsens dominans de første århundreder, afløst af borgerskabets, navnlig akademikernes i det 18. århundrede, det beskedne antal bønder, håndværkere og kvinder, præsternes massive repræsentation, som til fulde dokumenterer deres kulturelle magtposition. Litteratursociologer kan let nuancere billedet ved hjælp af bogens forbilledlige registre.

Et spørgsmål af betydning for vurderingen af det fremlagte stofs repræsentativitet og bogens levetid som hjælpemiddel er forholdet mellem trykte og utrykte bevarede selvbiografier. Ilsøe diskuterer det ikke, måske fordi det er vanskeligt at sige noget præcist herom. Man havde dog gerne hørt hans mening. Mit gæt er, at det der er blevet trykt er det, der har haft skiftende tiders interesse. Det betyder, at man m.h.t. statuspersoner af enhver art og til enhver tid, må regne med, at det væsentligste foreligger trykt, mens der for »almindelige« menneskers vedkommende endnu gemmer sig adskilligt værdifuldt stof i arkiverne og hos private. De få af sidstnævnte slags, der er med i Ilsøes samling, som fæstebonden Søren Pedersen Havrebjergs uhyre givende optegnelser, er publiceret inden for de seneste år og giver håb om, at der findes mere.

At bogen slutter med fødselsåret 1789 skyldes ikke bare, at den gamle verden gik under det år – bogens sidste forfatter er betegnende nok en fynsk lægprædikant – men også at det ville være uoverkommeligt at føre den videre frem. Selvbiografiernes kronologiske fordeling taler deres

tydelige sprog: forfattere født før 1600: 44; 1600-1699: 121; 1700-1749: 149; 1750-1769: 110; 1770-1789: 130.

Interessant er gennemgangen af de mangfoldige begrundelser for at nedskrive erindringer; blandt disse er den mest fundamentale, at bevare sig selv fra glemslen, ikke den hyppigst anførte. Et morsomt eksempel på, at Janteloven ikke er af ny dato, finder vi i Casper Peter Rothes beklagelse fra 1773 over, at danskerne holder det »for en utålelig hovmod eller stinkende selvros at ville skrive noget om sig selv... En skadelig blufærdighed og ubillig frygt for misundelse er da de tvende hovedfjender, som berøver fædrelandets historie mangen en ypperlig efterretning...«. Men selve Rothes beklagelse viser, at en ny tid er på vej, og med romantikkens psykologiske interesse lyder helt andre toner: Veterinæren J.V. Neergaard kalder sine erindringer fra 1844 »historisk-psykologisk fremstillede. Et bidrag til Menneskekundskab«, og påpeger, »at det som oftest ikke er så meget tingene og menneskene, som vore individuelle forestillinger om tingene og menneskene, der gør vor forfatning behagelig eller ubehagelig og bringer os til at handle...«. Selv om mentalitetshistorie som begreb er nyt, er den bevidsthed, som ligger bag den, det ikke.

Hans Vammen

OLE LANGE: *Jorden er ikke større...* H.N. Andersen, ØK og storpolitikken 1914-37. Kbhvn., Gyldendal 1988. 297 s. kr. 300.

Vi har længe savnet en videnskabelig biografi om en af dansk erhvervslivs store mænd, Det Østasiatiske Kompagnis skaber, etatsråd H.N. Andersen. Skønt der er gået et halvt århundrede siden hans død som 85-årig i slutningen af december 1937, er det først nu en professionel historiker, dr.phil. og lektor samt fhv. journalist ved Information Ole Lange, har vovet at give sig i kast med denne vanskelige opgave.¹

Hvis det er forbundet med mange problemer at portrættere en offentlig personlighed som f.eks. en politiker eller en embedsmand, så er det ulige

¹ Professor Johannes Østrup forsøgte i 1935 at udsende en bog om ham på Gyldendal under titlen »H.N.Andersens Eventyr«. Men H.N. Andersen forhindrede udgivelsen efter at have læst et korrekturtryk. Disse tryk er senere forsvundet, og bogens indhold er ukendt, jvf. Ole Langes biografi om HNA bd. I s. 227 og Frederik Hegels Erindringer bd. I s. 153f. Gyldendal 1946, der har en noget andet, men ikke nødvendigvis mere troværdig version. Biografien 1. bind er anmeldt af forskningsstipendiat Per Bro i *Historisk Tidsskrift* bd. 88 s. 89 ff.